

Ольга ВЕРЕНКІОТОВА,
старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УНАСЛІДОК ОТРИМАННЯ
ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ ЗДОРОВ'Я
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Прийняті Верховною Радою України спеціальні Закони «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1] від 15 квітня 2014 року та «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [2] від 18 січня 2018 року покликані довести факти незаконних дій з боку Російської Федерації. Як відомо, 13 квітня 2014 року Рада національної безпеки і оборони України оголосила про початок проведення антитерористичної операції у східній частині України. Згодом, із прийняттям останнього вищезгаданого закону, АТО було реформатовано в Операцію Об'єднаних сил (ООС), початком якої вважається 30 квітня 2018 року.

Однак, з початком широкомасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року законодавче підґрунтя зазнало певних змін. Так, Законом України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року було затверджено Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [3]. Відповідно до зазначеного Указу Кабінет Міністрів України запровадив та забезпечив заходи правового режиму воєнного стану в Україні.

Так, діюче законодавство визначає, що до учасників бойових дій віднесено військовослужбовців Збройних Сил України, Нацгвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу і військовослужбовців МВС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Стрес та небезпека, з якими постійно стикаються працівники правоохоронних органів, можуть надавати великий вплив як на фізичне, так і психічне здоров'я. Посттравматичний стресовий розлад має всі шанси увійти до списку професійних захворювань працівників правоохоронних органів.

Станом на 01 лютого 2022 року, за офіційною статистикою, до Реєстру (Єдиний реєстр учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення) внесена інформація про 405 711 учасників бойових дій (серед них жінок – 19 402),

в тому числі в 2021 році – про 27 293 учасників бойових дій, в 2022 році – про 303 учасника бойових дій. Проте, з початком повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року кількість учасників бойових дій значно зросла в кількості, підрахунок продовжується щодня.

Участь у військових діях – це наявність бойових травм, розвиток посттравматичного стресового розладу, а тому питання соціального забезпечення та реабілітації є надзвичайно актуальним. Слід зазначити, що фізична реабілітація не може забезпечити повноцінного повернення демобілізованих бійців до мирного життя. Майже завжди в учасників бойових дій поряд з фізичною травмою спостерігається стресова реакція організму в тому чи іншому вигляді. Тому саме комплексна психологічна реабілітація, надання якої зосереджене в одному конкретному лікувальному закладі, є більш ефективною та актуальною.

Доведено, що профілактична медико-психологічна допомога є найбільш ефективним засобом попередження негативного впливу тяжкої психічної травми на психічне здоров'я людини. Однією з причин росту негативних наслідків, що обумовлені впливом небезпечних для життя ситуацій, є практично повна відсутність програм профілактичної спрямованості. Оскільки програми превентивної медико-психологічної допомоги є найбільш ефективним втручанням з метою запобігання негативного впливу екстремальних подій на психіку людини, то розробка комплексу заходів з профілактики посттравматичного стресового розладу є однією з актуальних проблем сучасної психології та психіатрії.

Результати досліджень показують, що працівники правоохоронних органів як мінімум в два рази частіше, ніж звичайні люди, страждають від посттравматичного стресового розладу, у них набагато частіше виникають спроби самогубства.

Вивчення поширеності посттравматичного стресового розладу, проведеного в Інституті неврології, психіатрії та наркології АМН України, показало, що у 19 % осіб, які брали участь у бойових діях, було виявлено клінічний варіант посттравматичного стресового розладу, окремі симптоми – у 25 %.

Профілактика посттравматичного стресового розладу у осіб, що пережили екстремальні події, повинна мати комплексний характер, базуватися на багатовекторному підході та включати в себе медичні, психологічні та соціальні заходи. Використовується система заходів, спрямованих на формування позитивних стресостійких форм поведінки, розвиток особистісних ресурсів і копінг-механізмів з одночасною корекцією дезадаптивних їх форм. Вторинна профілактика спрямована на хворих на посттравматичний стресовий розлад з метою попередження рецидивів захворювання та його хронізації, розвитку коморбідних розладів (депресії, хімічні залежності), формування хронічних змін особистості внаслідок пережитої катастрофи.

Побудова профілактичних програм повинна проводитися з урахуванням основних факторів і умов формування посттравматичного стресового розладу, таких як: особливостей самої травматичної події,

наявності негативних «професійних» чинників, соціально-демографічних і соціально-економічних характеристик, анамнестичних даних, соціально-психологічних і індивідуально-психологічних особливостей.

Основними напрямками профілактики посттравматичного стресового розладу є: а) розробка та впровадження скринінгових програм раннього виявлення психічних порушень у жертв екстремальних подій; б) подальший моніторинг стану здоров'я контингентів, які складають групи підвищеного ризику. Психосоціальна підтримка є ключовим фактором подолання наслідків стресових ситуацій як на рівні окремої людини, так і на рівні різних соціальних, зокрема професійних, груп. Заходи з психологічної підтримки здійснюються як безпосередньо в зоні ураження, так і після виходу з нього (невідкладно або протягом найближчих днів). Ці заходи можуть включати в себе психодіагностику, індивідуальне консультування, психологічні дебрифінги, програми взаємної підтримки, психокорекційну роботу тощо.

Організація ефективної допомоги потерпілим у результаті екстремальних подій припускає три основні напрямки, які взаємодоповнюють один одного: 1) створення державної системи спеціалізованої медико-психологічної допомоги жертвам життєво небезпечних подій, шляхом відкриття мережі кризових центрів та центрів реабілітації постраждалих; 2) створення різних громадських організацій за типом товариства ветеранів війн, груп взаємодопомоги жертв катастроф, груп зустрічей, відкритих для кожної людини, що пережила екстремальну подію, де вона могла б одержати потрібну їй інформацію, зрозуміти, що її проблеми можуть бути вирішені; 3) організація консультативної служби для родичів потерпілих, у рамках якої можна було б одержати професійну психологічну допомогу, конкретні рекомендації з побудови взаємин у родині, зняття власної психічної напруги [5].

Відповідними змінами до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року [4] надається право на безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад, що є позитивним кроком для психологічної реабілітації працівників правоохоронних органів внаслідок посттравматичних стресових розладів здоров'я.

З урахуванням вищевикладеного постає необхідність напрацювати пропозиції про внесення змін до діючого законодавства щодо розширення комплексу заходів, спрямованих для більш комплексної психологічної підготовки працівників правоохоронних органів. Також звернутися з пропозицією до Кабінету міністрів України, профільних комітетів Верховної Ради України про формування у проекті ЗУ «Про Державний бюджет на 2023 рік» додаткових статей розходів, спрямованих на забезпечення комплексу заходів психологічної реабілітації працівників правоохоронних органів внаслідок посттравматичних стресових розладів здоров'я в умовах воєнного стану, що, на нашу думку, буде сприяти шляху підвищення її ефективності.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.
2. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Ст. 630.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
5. Шестопалова Л. Ф. Профілактика посттравматичних стресових розладів у жертв надзвичайних подій: медико-психологічні аспекти. *Гуманітарний часопис*. 2005. С. 103–108.

УДК 349.3:347.464:368.914.2/4:364.35

Лідія ГЕРАСИМЧУК,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦІАЛЬНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Ці положення Конституції України не втрачає своєї актуальності і в воєнний час.

Змушені констатувати, що наразі є доречними думки Я. Сімутіної про те, що, не зважаючи на існування ст. 24 Конституції України, згідно з якою громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, існує ряд законодавчих актів, кожним з яких передбачено свої підходи та принципи щодо пенсійного забезпечення. Вчений відмічає, що всупереч вимогам Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 р., ратифікованої Верховною Радою України 14 вересня 2006 р., яка покладає обов'язок на держави щодо створення умов для ефективного здійснення прав громадян на соціальне забезпечення без будь-якої дискримінації [2], пенсійна політика України далека від принципів справедливості, послідовності та верховенства права [3, с. 141].